

UNIVERSITATEA „1 DECEMBRIE 1918” ALBA IULIA
Facultatea de Teologie Ortodoxă din Alba Iulia
Catedra de Istoria Bisericii Ortodoxe Române

Arhid. asist. univ. drd. ALIN ALBU
- coordonator -

Istoria Bisericii Ortodoxe Române

- STUDII SISTEMATICE -

- suport de curs pentru anul 2, semestrul I

-

STUDIUL 1
STUDIUL 1**MITROPOLIA TRANSILVANIEI
ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVII-LEA.
MITROPOLIȚII ILIE IOREST ȘI SIMION ȘTEFAN****A. PRELIMINARII:**

- din a doua jumătate a secolului 16 ne parvin o serie de **informații referitoare la mitropoliții Transilvaniei**, care aveau **reședința la ALBA IULIA (BĂLGARAD)**.
- dintre acești mitropoliți **se remarcă figura lui IOAN DE LA PRISLOP**, care a **păstorit în vremea lui Mihai Viteazul**, cel care a construit o nouă **biserică mitropolitană și o nouă reședință episcopală în Alba Iulia**.
- **urmașii lui Ioan de la Prislop au avut păstoriri destul de lungi**, deși **au avut mult de luptat împotriva conducătorilor din acea vreme ai Transilvaniei**, care încercau să îi atragă pe români la calvinism.

B. MITROPOLIȚII CARE I-AU URMAT LUI IOAN DE LA PRISLOP:**1. MITROPOLITUL TEOCTIST:****1. 1. CARACTERUL GENERAL AL PĂSTORIRII SALE:**

- mitropolitul Teoctist a avut o **păstorire neobișnuit de lungă pentru vremurile în care a trăit**.

1. 2. INFORMAȚII ISTORICE ȘI DOCUMENTARE:

- informațiile istorice referitoare la persoana și unele din acțiunile sale pot fi enunțate sistematic în felul următor:

a. Prima atestare documentară - în legătură cu **îndepărtarea din slujire a preotului Neagoslav de la biserica Sfântul Nicolae din Șcheii Brașovului - MARTIE 1606:**

- mitropolitul Teoctist este **amintit pentru prima oară în luna martie a anului 1606**, în *Cronica protopopului Vasile de la biserica Sfântul Nicolae din Șcheii Brașovului*, pentru ca mai apoi să fie **amintit și în Istoria aceleiași biserici**, care a fost scrisă de protopopul Radu Tempea II (1690 - 1742).

- în anul 1606, mitropolitul Teoctist, **împreună cu mitropolitul Luca (din Cipru) al Ungrovlahiei**, îl vor **îndepărta din slujire pe preotul Neagoslav de la biserica Sfântul Nicolae din Șcheii Brașovului**, care venise aici din Țara Românească.

b. Mitropolitul Teoctist **soluționează unele probleme de ordin bisericesc survenite între doi preoți de la biserica Sfântul Nicolae din Brașov - 26 AUGUST 1615:**

- **cronicarul sas ANDREAS HEGYES notează în însemnările sale zilnice faptul că în 26 august 1615, „vlădica din Bălgrad” a mers din nou la Brașov pentru a aplană unele neînțelegeri iscate între doi preoți de la biserica Sfântul Nicolae - este evident faptul că este vorba despre mitropolitul Teoctist;**

c. **Inscripția de la biserica Maieri din Alba Iulia oferă informații despre mitropolitul Teoctist:**

- **alte informații referitoare la mitropolitul Teoctist ne sunt oferite de către o inscripție în limba slavonă, descoperită în zidul turnului bisericii Maieri din Alba Iulia.**

- **biserica Maieri a fost construită din materialele provenite din dărămarea reședinței și bisericii mitropolitane din Alba Iulia;**

- **astfel, când a fost construită biserica Maieri, pe latura de vest a bisericii, în stânga intrării, a fost așezată și piatra ce conținea inscripția: (A fost așezată) „în timpul episcopului chir Theoctist... preot chir Gheorghe, în anul (7131), iar de la Nașterea Domn(ului) 1622, luna decembrie, 26 zile”;**

- **rezultă, prin urmare, faptul că perioada în care a păstorit mitropolitul Teoctist a trecut de anul 1622.**

2. MITROPOLITUL DOSOFTEI:

2. 1. PRECIZĂRI BIOGRAFICE:

- **mitropolitul Dosoftei era originar fie din Moldova, fie era un transilvănean călugărit în Moldova.**

2. 2. ÎNCEPUTURILE SLUJIRII:

- **într-o însemnare făcută pe o Evanghelie în limba slavonă, datată 21 aprilie 1622, mitropolitul Dosoftei se autocaracteriza: „eu vlădica Dosoftei ce am fost în Roman și Huși și mai mare peste toate mănăstirile Țării Moldovei, așisderea vlădică în Ardeal și în Maramureș; și am fost în ținutul Sacmarului până la Dobrițin...”.**

- **din acest pasaj extragem informația că a fost pentru o perioadă „exarh al mănăstirilor” din Moldova, în înțelesul actual al termenului, după care a devenit episcop de Vad și Maramureș, într-o perioadă imposibil de determinat.**

2. 3. VICARUL MITROPOLITULUI TEOCTIST?:

- **nu ar fi exclus ca Dosoftei să fi fost vicarul mitropolitului Teoctist**, care era destul de bătrân, întrucât **lucrarea Socotelile Brașovului amintește, la 26 martie 1620, pe un anume „vlădica al doilea” din Bălgrad, fără însă a-i indica numele.**

2. 4. ANUL ÎN CARE DEVINE MITROPOLIT:

- presupunem că **a urcat în scaunul mitropolitan al Alba Iuliei în anul 1623 sau în prima jumătate a anului 1624, pornind de la considerentul că la 18 SEPTEMBRIE 1624, GABRIEL BETHLEN îi va scuti de dijmă pe preoții din Țara Făgărașului.**

- prin urmare, **numai un ierarh mai tânăr, precum Dosoftei, ar fi putut să solicite o asemenea scutire, fiind sprijinit în acest demers de unul dintre domnii moldoveni de atunci, ȘTEFAN TOMȘA II (1621 - 1623) sau RADU MIHNEA (1613 - 1629), care erau în raporturi bune cu principele Gabriel Bethlen (1613 - 1629).**

2. 5. SINODUL DE LA ALBA IULIA DIN 4 IULIE 1627:

- la data DE **4 IULIE 1627 va convoca un sinod la Alba Iulia, în cadrul căruia au fost luate o serie de măsuri referitoare la viața morală a preoților și credincioșilor transilvăneni.**

- **rezoluțiile sinodului din 1627** au constatat în:

a. **Stabilirea unui număr ridicat de sărbători, ceea ce reprezintă o încercare a membrilor sinodului, compus din protopopi și unii mireni, de a ușura viața credincioșilor iobagi;**

b. **Fixarea unor amenzi pentru preoții care săvârșeau fapte nedemne de misiunea lor preoțească sau care nu săvârșeau slujbele potrivit rânduielilor tipiconale ortodoxe;**

- astfel, existau amenzi ce sancționau **lipsa de conștiințozitate a preoților în îndeplinirea îndatoririlor pastoral-liturgice, precum și amenzi pentru preoții nevrednici de însăși chemarea lor preoțească, dar și amenzi pentru credincioșii care nu respectau regulile moralei creștine și rânduielile bisericești.**

2. 6. REPERCURSIUNILE ACESTUI SINOD ASUPRA MITROPOLITULUI DOSOFTEI:

- la scurt timp după acest sinod, **mitropolitul Dosoftei va fi înlăturat din scaun, tocmai pentru faptul că organizase sinodul din 4 iulie 1627, prin care urmărea îmbunătățirea vieții religios-morale a clerului și credincioșilor, lucru ce contravenea intereselor principelui Gabriel Bethlen.**

- conform **relatărilor lui GHEORGHE BRANCOVICI** (c. 1645 - 1711) și ale **cronicarilor sași GEORG KRAUS** (+ 1679) și **GEORG HANER** (+ 1777), mitropolitul Dosoftei **nu numai că a fost înlăturat din scaun, dar a fost chiar și întemnițat.**

3. MITROPOLITUL GHENADIE AL II-LEA:

3. 1. PRECIZĂRI PRELIMINARE:

- după înlăturarea lui Dosoftei, **scaunul mitropolitan a fost ocupat de preotul de origine nobilă GHEORGHE DE BRAD (BRATI), cel amintit în inscripția din anul 1622 de la biserica Maieri.**
- **numele său de călugărie a fost Ghenadie.**
- presupunem faptul că **a fost hirotonit la Târgoviște, de către mitropolitul din acea vreme, Luca din Cipru.**
- **Ghenadie al II-lea este atestat ca mitropolit la data de 17 octombrie 1627.**
- **la data de 4 decembrie 1628 emite o carte de întărire în slujbă protopopului Ianăș din Hunedoara, în care utilizează titulatura „Preasfințitul arhiepiscop chir Ghenadie al scaunului Bălgradului și Vadului și Orășii și Sătmarului și al întregii țări a Ardealului și celelalte”.**
 - se observă faptul că **eparhia Vadului apare încorporată în această titulatură în Mitropolia propriu-zisă a Ardealului**, lucru ce nu se putea întâmpla decât într-o perioadă apropiată cu cea în care a activat mitropolitul Ghenadie II;

3. 2. PRETENȚIILE PRINCEPULUI GABRIEL BETHLEN:

- principele **Gabriel Bethlen își pusese mari speranțe în mitropolitul Ghenadie**, în sensul că **îl va ajuta în încercările sale de răspândire a calvinismului între români.**
- totuși, **nu sunt cunoscute nici un fel de abateri de la credința sa ortodoxă.**
- dimpotrivă, mitropolitul **Ghenadie II va întreține legături permanente cu domnii, ierarhii și egumenii din Moldova.**

3. 3. CORESPONDENȚA DINTRE GABRIEL BETHLEN ȘI PATRIARHUL CHIRIL LUCARIS:

- în urma refuzului lui Ghenadie de a-l ajuta în acțiunea sa prozelitistă, **Gabriel Bethlen îi va scrie, se pare că în mai multe rânduri, patriarhului ecumenic CHIRIL LUCARIS (+ 1638), cerându-i consimțământul pentru trecerea la calvinism a românilor din Transilvania.**

- textele scrisorilor lui Bethlen nu sunt cunoscute, ci numai **răspunsul oferit de patriarh în 2 septembrie 1629, din care se pot afla și unele din argumentele invocate de Bethlen în sprijinul încercării sale;**

- Bethlen considera că **prin trecerea la calvinism, preoții români se vor putea împărtăși de lumina culturii, acest gest fiind salutat cu satisfacție de către regele Gustav II Adolf al Suediei, admirator al lui Chiril Lucaris, de electorul de Brandenburg și de principii protestanți ai Germaniei;**

- **patriarhul va combate cu multă demnitate toate argumentele principelui calvin, spunând:**

- *„Dacă acea sărmană națiune (românii), lipsită de orice dreaptă învățătură, ar trece la credința luminăției voastre, din neștiință sau din silă... noi n-o putem împiedica, din cauza depărtării mare a locului și a lipsei noastre de putere; și nici nu ni se cade nouă să ne luptăm altfel decât cu cuvântul. Dar dacă am sprijini din partea noastră pe față sau în ascuns această părăsire de credință, am săvârși un păcat pe care nu l-ar putea spăla toate chinurile omenеști... Pentru îndeplinirea fericită și pașnică a acestei (schimbări de religie) ar trebui mai întâi să se rupă legătura de sânge și de simțire care zvâcnește în taină, dar cu multă putere, între românii din țara Transilvaniei și locuitorii din țările Munteniei și Moldovei. Negreșit, domnii vecini ai ziselor țări nu vor ângădui aceasta niciodată și foarte sigur vor pune piedici, dacă nu cu armele, cel puțin cu îndemnuri tainice”*

- prin urmare, **și străinii erau conștienți de unitatea de credință, de limbă și de origine a românilor din Transilvania, Țara Românească și Moldova.**

- în acest mod vor lua sfârșit încercările lui Gabriel Bethlen de a-i atrage pe români la calvinism, întrucât **la 15 noiembrie 1629 va muri.**

3. 4. POLITICA RELIGIOASĂ A LUI GHEORGHE RAKOCZY:

- **politica sa religioasă va fi continuată de noul principe, GHEORGHE RAKOCZY (1630 - 1648).**

- astfel, la **9 aprilie 1638**, la rugămintea lui Ghenadie, va întări un **decret dat de Gabriel Bethlen**, în anul **1624**, prin care preoții din **Țara Făgărașului** erau scutiți de plata impozitelor față de fisc.
- din cuprinsul acestui decret aflăm faptul că încă din timpul lui **Gabriel Bethlen**, mitropolitului ortodox i-a fost impus un set de **cinci condiții**, ceea ce înseamnă că mitropolitul ortodox era pus sub ascultarea **superintendentului calvin** încă din timpul lui **Bethlen** - totuși, trebuie reținută în acest sens **afirmația superintendentului GELEJI KATONA ISTVAN** că mitropolitul Ghenadie respecta unele condiții, iar pe altele nu.

3. 5. RELAȚIILE DINTRE TEOFIL AL UNGROVLAHIEI ȘI MITROPOLITUL GHENADIE:

- în **primăvara anului 1640**, când mitropolitul Teofil al Ungrovlahiei a **fost trimis de Matei Basarab în fruntea unei solii la Alba Iulia**, pentru a purta tratative cu **Gheorghe Rakoczy**, acesta îl va vizita și pe **Ghenadie**, fratele său de slujire.
- cu această ocazie, **probabil, Ghenadie îl va ruga pe mitropolitul muntean să scoată o ediție din *Pravila de la Govora* și pentru Transilvania;**
- într-adevăr, **pe unele din foile de titlu ale Pravilei, care a apărut în același an 1640, numele mitropolitului Teofil era înlocuit cu cel al lui Ghenadie**, ceea ce înseamnă că respectivele exemplare s-au tipărit pentru nevoile preoților ardeleni.

3. 6. TIPOGRAFIA ÎNFIINȚATĂ DE MITROPOLITUL GHENADIE LA ALBA IULIA ȘI TIPĂRIREA EVANGHELIEI CU ÎNVĂȚĂTURĂ DIN 1640 - 1641:

- la rândul său, **mitropolitul Ghenadie va reuși să pună bazele unei tipografii la Alba Iulia**, în ultimii ani ai păstoririi sale.
- **un ajutor important îl va fi primit din partea mitropolitului Teofil**, după cum amintește mitropolitul Ghenadie în prefața lucrării *Evangelia cu învățătură*, tipărită între 1640 - 1641.
- *Evangelia cu învățătură* era o **reproducere, cu numeroase greșeli, a lucrării cu același titlu a diaconului Coresi, din 1581.**
- lucrarea **va ieși de sub tipar abia în anul 1641**, când în scaunul mitropolitan de la Alba Iulia se va afla mitropolitul **Ilie Iorest**, care va continua prefața începută de înaintașul său.

3. 7. PRECIZĂRI FINALE:

- **la 3 SEPTEMBRIE 1640, mitropolitul Ghenadie va trece la cele veșnice.**
- cu toate că a păstorit în împrejurări vitrege, **Ghenadie va rămâne un bun ortodox**, neabătându-se cu nimic de la învățătura Bisericii Ortodoxe.

4. MITROPOLITUL ILIE IOREST:

4. 1. PRECIZĂRI PRELIMINARE:

- după moartea mitropolitului Ghenadie, **se vor ivi numeroși candidați pentru ocuparea scaunului mitropolitan de Alba Iulia**, dintre care amintim pe:

- **Meletie Macedoneanul de la Govora** - cu o binecunoscută activitate tipografică;

- **protopopul de Hațeg;**

- **ieromonahul Iorest de la mănăstirea Putna;**

- în final, **va fi ales ca mitropolit ieromonahul Ilie Iorest.**

4. 2. ASPECTE BIOGRAFICE:

- noul mitropolit **se numea din botez Ilie**, iar ca monah Iorest, fiind **originar din Transilvania.**

- în copilărie **a fost încredințat mănăstirii Putna, pentru învățătura de carte**, pentru ca mai apoi tot aici să fie **călugărit și înaintat în treapta preoției.**

4. 3. ÎMPREJURĂRILE NUMIRII CA MITROPOLIT:

- **numirea sa ca mitropolit al Transilvaniei s-a făcut, cel mai probabil, în urma stăruințelor domnitorului VASILE LUPU, care era în relații cât se poate de bune cu principele Gheorghe Rakoczy.**

- viitorul mitropolit **a fost hirotonit la Târgoviște de către mitropolitul Teofil al Ungrovlahiei, pe la începutul lunii noiembrie 1640.**

4. 4. PRESIUNILE PROZELITISTE ALE CONDUCERII CALVINE:

- **păstorirea mitropolitului Ilie Iorest s-a derulat în vremuri de restriște, în care acțiunea prozelitistă condusă de principele Gheorghe Rakoczy I și de superintendentul calvin Geleji Katona Istvan se întetea din ce în ce mai mult.**

- astfel, **asupra mitropolitul Ilie Iorest se vor exercita numeroase presiuni, pentru ca acesta să își aducă aportul la răspândirea învățăturii calvine,**

- în acest scop, **cu ocazia confirmării sale ca mitropolit al Transilvaniei, i-a fost fixat un program în mai multe puncte, prin care i se cerea să activeze în această direcție;**

4. 5. ASPECTE DIN ACTIVITATEA PASTORALĂ ȘI CULTURALĂ:

- **LEGĂTURILE CU MOLDOVA:**

- ca mitropolit, Ilie Iorest **își va continua legăturile cu Moldova**, fiind căutat de călugări de la Putna, va efectua o serie de **vizite canonice**, ajungând până în **Maramureș**.

- APARIȚIA *EVANGHELIEI CU ÎNVĂȚĂTURĂ* ÎN ANUL 1641:

- în anul **1641** va ieși de sub tipar, la Alba Iulia, o nouă ediție din *Evangelia cu învățătură* editată de Diaconul Caresi, în care Ilie Iorest se va autointitula „*arhimitropolit*”.

- ACTIVITATEA DE SPRIJINIRE A IOBAGILOR:

- la **18 FEBRUARIE 1642**, Dieta Transilvaniei se va plânge de activitatea mitropolitului transilvănean, în sensul că acesta hirotonea preoți dintre iobagii români de pe moșiile nobiliare, pentru a-i scăpa pe aceștia de iobăgie.

- prin urmare, **membrii Dietei cereau ca mitropolitului Iorest să îi fie interzise astfel de hirotonii**, urmând ca cei care fuseseră deja hirotoniți să fie înapoiți proprietarilor, ca iobagi.

- mitropolitul nu va îndeplini nici una din pretențiile calvinilor, ci va rămâne statornic în credința ortodoxă.

4. 6. APARIȚIA CATEHISMULUI CALVINESC:

- în anul **1642¹**, în satul PRISACA va fi tipărit un *Catehism calvinesc* în românește, care avea să primească acel celebru *Răspuns din partea mitropolitului Varlaam al Moldovei*.

- acest catehism, **tipărit cu aprobarea și din porunca principelui GHEORGHE RAKOCZY**, era împărțit după cele trei virtuți teologice și **explica Simbolul de credință Apostolic, cele zece Porunci și Tatăl nostru**, sub formă de întrebări și răspunsuri.

- se pare că **una dintre cauzele principale ale înlăturării din scaun a mitropolitului Iorest a fost tocmai opoziția sa față de tipărirea și difuzarea Catehismului**, fiind întărit în convingerile sale și de hotărârile Sinodului de la Iași din septembrie - octombrie 1642, care a aprobat *Mărturisirea de credință* a lui Petru Movilă.

4. 7. ÎMPREJURĂRILE ÎN CARE MITROPOLITUL ILIE IOREST VA FI ÎNLĂTURAT DIN SCAUN:

- în această perioadă, **relațiile dintre Vasile Lupu și Gheorghe Rakoczy se vor înrăutăți**, întrucât domnul moldovean căuta cucerirea Transilvaniei.

¹ După unii cercetători, ar fi vorba de anul 1640.

- astfel, la începutul anului 1643, la îndemnul superintendentului Ștefan Geleji și al lui Gheorghe Csulai, predicatorul curții, cel care i-a urmat lui Geleji, Gheorghe Rakoczy va convoca un sinod compus din protopopi și credincioși ortodocși, în vederea judecării acuzei de viață nedemnă adusă mitropolitului Iorest.

- în urma acestui sinod, mitropolitul transilvănean va fi înlăturat din scaun și aruncat în închisoare, bunurile fiindu-i confiscate.

- va fi eliberat de-abia în noiembrie 1643, pe baza răspunderii pe care și-au asumat-o 24 de garanți, cum că fostul mitropolit va plăti visitieriei principelui 1.000 de taleri.

4. 8. ACȚIUNILE ÎNTREPRINSE DUPĂ ELIBERAREA DIN ÎNCHISOARE:

- după ce va fi eliberat, Ilie Iorest se va reîntoarce în Moldova, la Putna, pentru ca în iunie 1645 să plece în Rusia, pentru a strânge banii necesari răscumpărării garanților, având cu sine o serie de acte care certificau suferințele îndurate din partea conducătorilor calvini ai Transilvaniei.

- ajuns în Moscova, probabil prin Kiev, unde va fi fost căutat de mitropolitul Petru Movilă, fostul mitropolit al românilor transilvăneni va fi primit la 26 august 1645 de către țarul Rusiei, căruia i-a dăruit părțile din moaștele Sfântului Dimitrie.

- în schimb, țarul îi va face daruri bogate în bani și obiecte, pentru ca mai apoi, după o ședere de câteva luni în Moscova, vlădica Iorest să se reîntoarcă în Moldova și să își răscumpere garanții de la Alba Iulia.

- Ilie Iorest și-a petrecut restul vieții la mănăstirea Putna, unde va muri, la o vârstă înaintată, în anul 1678, după însemnările făcute într-un *Minei* aflat în manuscris.

4. 9. CANONIZAREA MITROPOLITULUI ILIE IOREST:

- la data de 28 FEBRUARIE 1950, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a hotărât ca mitropolitul Ilie Iorest să fie cinstit ca Sfânt Mărturisitor, în ziua de 24 APRILIE, alături de SAVA BRANCOVICI, unul dintre urmașii săi în scaunul mitropolitan, canonizarea lor solemnă făcându-se la data de 21 OCTOMBRIE 1955.

5. MITROPOLITUL SIMION ȘTEFAN:

5. 1. ASPECTE PRELIMINARE:

- după înlăturarea din scaun a mitropolitului Ilie Iorest, sinodul protopopilor îl va alege ca mitropolit pe ieromonahul Ștefan, din botez Simion, de la mănăstirea din Alba Iulia.

- despre el **nu există informații până în momentul în care ajunge mitropolit.**
- totuși, putem presupune că **a studiat în gimnaziul din Alba Iulia, care funcționa de prin 1580, fiind transformat în „colegiu academic” de către principele Gabriel Bethlen în anul 1622.**
- **alegerea sa ca mitropolit a avut loc la sfârșitul lunii februarie sau în primele zile ale lunii martie 1643.**

5. 2. PUNCTELE CALVINIZANTE IMPUSE DE GHEORGHE RAKOCZY:

- **la 10 octombrie 1643, principele Gheorghe Rakoczy îi va impune 15 PUNCTE UMILITOARE, incluse în decretul de recunoaștere a sa ca mitropolit.**
- **principalele îndatoriri ale mitropolitului transilvănean erau:**
 - **trebuia să se predice doar în românește, însă numai din Sfânta Scriptură, Sfânta Tradiție fiind eliminată;**
 - **tineretul trebuia să fie instruit după *Catehismul calvin*;**
 - **în locul Sfintei Euharistii trebuiau să fie folosite pâine și vin nesfințite;**
 - **rânduiala botezului și a înmormântării trebuiau să fie înlăturate, urmând a fi înlocuite prin rugăciunile și cântările utilizate de calvini;**
 - **cultul icoanelor și al crucii trebuia eliminat;**
 - **preoților și credincioșilor care „din insuflarea Sfântului Duh” doreau să treacă la calvinism nu trebuiau să li se pună opreliști;**
 - **erau precizate, apoi, o serie din drepturile pe care le avea superintendentul calvin asupra Bisericii Ortodoxe transilvănene și asupra mitropolitului;**
 - **în această diplomă de confirmare erau menționate și comitatele asupra cărora se întindea jurisdicția mitropolitului Ștefan: Alba, Crasna, Solnocul de Mijloc, Dobâca, Cluj, Turda, Cetatea de Baltă (Târnava), Chioar, Bârsa și Bistrița;**
- **dacă mitropolitul Ștefan ar fi îndeplinit toate aceste condiții care i-au fost impuse, cu siguranță că soarta Bisericii și a poporului român din Transilvania s-ar fi schimbat din temelii, lucru ce, datorită destoiniciei mitropolitului și a credincioșilor săi, nu a avut loc.**

- un asemenea caz de **statornicie** în credința ortodoxă îl **reprezintă parohiile românești din Țara Făgărașului**, care, încă din anul 1585 se aflau sub autoritatea preotului maghiar calvin din Făgăraș, pentru ca mai apoi, prin decretul din anul 1647 al lui Gheorghe Rakoczy, această situație să se repete, toate bisericile românești din Țara Făgărașului fiind scoase de sub ascultarea mitropolitului și puse sub conducerea protopopului Ștefan din Berivoi, dependent direct de principe;
- drepturile acestui protopop vor dura până în anul 1659, când principele **ACAȚIU BARCSAI** va pune Țara Făgărașului sub ascultarea mitropolitului Sava Brancovici;

3. APARIȚIA CATEHISMULUI CALVINESC DIN 1648:

- în anul 1648, sub principele Gheorghe Rakoczi II, se va tipări un nou *Catehism calvinesc*, în românește, cu litere latine și ortografie maghiară, fiind tradus din maghiară de către cunoscutul predicator **CALVIN FOGARASI ISTVAN** din Lugoj.

- această ediție a *Catehismului* a fost tipărită pe cheltuiala lui **Acațiu Barcsai**, un român magharizat din Bârcea Mare, jud. Hunedoara, ban suprem al Lugojului și Caransebeșului, comite suprem al Severinului și mai târziu principe al Transilvaniei;
- este cunoscut faptul că **primul Catehism**, cel din anul 1642, a primit un **celebru Răspuns** din partea mitropolitului moldovean Varlaam;
- nu sunt cunoscute motivele pentru care **calvinii îi vor răspunde ierarhului moldovean de-abia în anul 1656**, printr-o broșură tipărită la Alba Iulia, al cărei autor nu ar fi exclus să fie **superintendentul Gheorghe Csulai**, care îi va lua locul lui Geleji în anul 1649, pentru ca traducerea în limba română să o facă un preot româno-calvin;

6. NOUL TESTAMENT DE LA ALBA IULIA:

6. 1. ASPECTE PRELIMINARE:

- deși și-a desfășurat activitatea în condiții deosebit de dificile, **mitropolitul Ștefan al Transilvaniei nu se va îndepărta sub nici o formă de credincioșii pe care îi păstorea și nici nu a îndeplinit sarcinile impuse de stăpânirea calvină a Transilvaniei.**

- totodată, el **nu și-a uitat niciodată înaltele sale îndatoriri arhieresti, ci a căutat să mențină mereu trază conștiința ortodoxă și românească în sufletele păstoriților.**

- dovada concretă a acestui fapt sunt **cele două tipărituri apărute la Alba Iulia sub îndrumarea sa, și anume *Noul Testament* din 1648 și *Psaltirea* din 1651.**

- *Noul Testament sau împăcarea cu legea noao a lui Is. Hs. Domnului nostru:*

6. 2. APARIȚIA ȘI NECESITATEA LUCRĂRII:

- **a văzut lumina tiparului la Alba Iulia, la 20 ianuarie 1648, ceea ce înseamnă că fusese dat în lucru din anul 1647, sau chiar din 1646.**

- această lucrare **reprezintă prima traducere integrală a Noului Testament tipărită în românește**, traducerea Noului Testament din 1648 încadrându-se în **curentul umanist larg de culturalizare a poporului român în limba sa națională, traducătorii fiind conștienți de originea latină a limbii române, menită astfel să devină limbă de cultură;**

- mai mult decât atât, **preoții, fără să mai vorbim de masele largi de credincioși, nu mai cunoșteau limba slavonă, astfel încât nevoia citirii cuvântului lui Dumnezeu în limba vorbită era puternic resimțită;**

6. 3. *PREDOSLOVIILE* (PREFEȚELE) NOULUI TESTAMENT DIN 1648:

- **PRIMA PREFEȚĂ:**

- a fost **semnată de „Simion Ștefan, arhiepiscop și mitropolit scaunului Bălgradului și a Vadului și a Maramurășului și a toată țara Ardealului”;**

- i se aduceau **mulțumiri protocolare principelui Gheorghe Rakoczy**, pentru „ajutorul” oferit la tipărire;

- deși în prefață se spune că Noul Testament a fost tipărit cu cheltuiala principelui Rakoczy, adevărul este că **a fost tipărit cu banii încasați de la preoții români, după cum aflăm dintr-o scrisoare de-a lui Geleji din 1643;**

- în ceea ce privește **autorul acestei prime predoslovii, aceasta a fost scrisă de către unul dintre fruntașii calvini din acea vreme, probabil Gheorghe Csulai, predicatorul curții lui Rakoczy, devenit superintendent în anul 1649, cu a cărui cheltuială fusese tipărit *Catehismul calvinesc*;**
 - nu este exclus ca această *Predoslovie* să fi fost **redactată în românește, pentru ca mai apoi să fie tradusă în românește;**
 - **mitropolitul Ștefan a fost pus să semneze această *Predoslovie*, pentru a-i conferi întregii lucrări o autoritate sporită, pentru ca astfel să poată fi răspândită mult mai ușor printre români, situație similară prezentând, în acest sens, și prefețele Bibliei de la București din 1688.**
- A DOUA PREFAȚĂ:
- „*Predoslovie către cititori*”, nesemnată, prezintă o **importanță deosebită.**
 - astfel, la **început sunt oferite unele știri referitoare la traducătorii lucrării, spunându-se că primul traducător a fost ieromonahul Silvestru** - despre ieromonahul Silvestru se știe că **era originar din Țara Românească, fost stareț al mănăstirii Govora**, unde a tipărit *Sinaxarul din Psaltirea slavonă cu Ceaslov* (1638), precum și lucrările *Evanghelia învățătoare* de la Govora și Dealu, din 1642 - 1644, ceea ce denotă faptul că **acest monah era înzestrat cu o aleasă pregătire cărturărească, dobândită fie în mănăstirile țării, fie, probabil, la Colegiul lui Petru Movilă din Kiev** - astfel se explică de ce a tradus *Cazania* din limba rusă (după *Cazania de la Kiev*, din anul 1637).
 - pentru traducerea Noului Testament, **ieromonahul Silvestru a utilizat și o ediție slavonă tipărită la Moscova.**
 - în continuarea prefeței, **este relatată contribuția altor călugări români la revizuirea și îndreptarea traducerii ieromonahului Silvestru, precizându-se faptul că în vederea traducerii nu s-a folosit o singură versiune scripturistică, ci toate câte au putut fi procurate în acel moment** (Septuaginta, Vulgata, o traducere slavonă, tipărită la Moscova).
 - este evident faptul că **atât ieromonahul Silvestru, cât și continuatorii săi, au cercetat și vechile traduceri românești, fie pe cele aflate în manuscris, fie pe cele tipărite, cum ar fi:**
 - *Tetraevangelul lui Coresi din 1560 - 1561;*

- *Apostolul lui Coresi din 1563;*
- **pericopele evanghelice din *Cazania lui Varlaam* din 1643.**

- în acest mod, ediția *Noului Testament* din 1648 se prezintă a fi o **încununare a eforturilor cărturarilor români de până atunci de a transpune cuvântul lui Dumnezeu în limba proprie a credincioșilor.**

6. 4. IDENTITATEA CONTINUATORILOR IEROMONAHULUI SILVESTRU:

- în ceea ce privește **identitatea continuatorilor ieromonahului Silvestru**, este evident că **aceștia au fost preoți cărturari din Ardeal, o dovadă în acest sens fiind și frecvența ardelenismelor în texte.**

- nu este exclus ca **alături de traducătorii ardeleni să se fi aflat și unii cărturari din Țara Românească, probabil Meletie Macedoneanul**, care a avut un rol semnificativ în tipărirea cărților de la Govora, precum **și Daniil Andrean**, care a tradus lucrarea *Îndreptarea Legii* de la Târgoviște, din anul 1652.

- cea de-a doua prefață mai **ridică o nouă problemă**, cea referitoare la **îmbogățirea limbii literare românești** - astfel, traducătorii, preocupați de redarea exactă a textului, **au observat faptul că în limba română nu existau termeni corespunzători pentru o serie întreagă de noțiuni, fapt pentru care, au lăsat netraduse cuvintele fără corespondent în limba română, însă le-au îmbrăcat într-o nouă formă fonetică și morfologică românească, în acest mod pătrunzând în limba română o serie întreagă de neologisme.**

- **cea mai importantă problemă** pe care o ridică această prefață se referă la **necesitatea unei limbi literare unitare**, pe care să o înțeleagă toți românii, în acest sens **autorul predosloviei, fiind conștient de unitatea etnică a poporului român, și-a îndreptat atenția către toți românii, nesocotind granițele politice nefirești, care existau între ei.**

- pe de altă parte, se ridică **o nouă problemă**, și anume **aceea a identității autorului acestei prefețe, întrucât ea nu este semnată.**

- mai mult decât atât, **stilul prefeței, mult mai concis decât al primei predoslovii, cu o expunere care se remarcă prin caracterul obiectiv, concret, ordonat și prin frazele în general mai scurte, indică faptul că autorul nu este același cu cel al primei predoslovii.**

- Preotul profesor Mircea Păcurariu consideră că **autorul prefeței este însuși mitropolitul Simion Ștefan sau un cărturar român din anturajul său, și chiar dacă mitropolitul nu ar fi autorul predosloviei, trebuie considerat a fi autorul moral al acesteia** - mitropolitul Simion Ștefan îl va fi avut ca model pe mitropolitul Varlaam al Moldovei, care, cu cinci ani în urmă, tipărise *Cazania* pentru toți românii - **nesemnarea prefeței de către mitropolit ar putea fi interpretată ca o abilitate a mitropolitului, care dorea să evite neplăcerile cu principele și cu superintendentul calvin.**

6. 5. TRADUCEREA PROPRIU-ZISĂ A LUCRĂRII:

- În ceea ce privește TRADUCEREA PROPRIU-ZISĂ a textului *Noului Testament* din 1648, se pot face următoarele remarci:

- în vederea traducerii, **a fost utilizată o limbă plăcută, mult apropiată de cea a poporului, de o mare frumusețe literară, fraza literară fiind capabilă să exprime gândurile fără nici un echivoc.**

- **conștienți de originea latină a limbii române, traducătorii s-au orientat spre aceasta, preluând din ea o serie de fonetisme, forme și cuvinte necunoscute până atunci, elementele slavone și grecești fiind utilizate într-o măsură mai redusă.**

- cunoașterea desăvârșită a limbii române i-a pus pe traducători în **situația de a oferi un text de o limpezime deosebită**, care, alături de *Cazania* lui Varlaam, constituie **temelia pe care s-a creat, în secolele următoare, limba română literară.**

- **textul propriu-zis este împărțit în „capete” (capitole), iar capitolele sunt împărțite în „stihuri” (versete), fiecare capitol având câte o „șuma”, adică un rezumat.**

- fiecare pagină are rezervat câte un **spațiu pentru trimiteri înspre alte capitole sau versete din Sfânta Scriptură**, în timp ce **alte spații sunt utilizate pentru explicarea unor termeni străini, latinești, maghiari sau slavoni sau pentru explicarea, prin sinonime, a unor cuvinte românești cu circulație mai restrânsă**, termenii explicați provenind din diferite domenii - în acest sens, aceste note marginale pot fi considerate a fi **un început de dicționar explicativ în limba română**.
- totodată, sunt oferite și o serie de **scurte comentarii la unele versete**.

6. 6. INTRODUCERILE LA CĂRȚILE NOULUI TESTAMENT:

- o **problemă teologică de mare importanță** o prezintă **existența celor 24 de predoslovii, de introduceri pentru cărțile Noului Testament** (cu excepția epistolelor către Filimon, II și III Ioan).
- se pare că **aceste introduceri sunt originale, întrucât nu se poate stabili nici o legătură cu lucrările teologice maghiare contemporane, cu precădere calvine** - ar fi posibilă **utilizarea ediției latine a Bibliei, apărute la Veneția, în 1587** (*Biblia ad vetustissima exemplaria*), care cuprinde traducerea Fericitului Ieronim, însoțită de trimiteri și scurte considerații introductive la fiecare carte.
- în aceste introduceri **erau amintiți și unii Părinți sau scriitori bisericești** (Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Atanasie cel Mare, Fericitul Ieronim, Teofilact al Ohridei), lucru ce indică faptul că **alcătuitorii lor nu erau filocalvini**.
- astfel, *Noul Testament* de la Alba Iulia **cuprinde zeci de pagini ce se pot constitui într-un prim manual de introducere și exegeză biblică din teologia românească**.

6. 7. PRELUAREA TEXTULUI NOULUI TESTAMENT DIN 1648 ÎN EDIȚII ULTERIOARE:

- textul *Noului Testament* din 1648 a fost **preluat și de către alte ediții scripturistice ulterioare**, dintre care amintim:
 - *Biblia de la București din 1688* - preia predosloviile de la Evangheliile către Marcu, Luca și Ioan, cu simple modificări grafice sau cu schimbări de termeni;
 - *Noul Testament de la București din 1703* - tipărit de Antim Ivireanul;

- *Biblia de la Sibiu a lui Andrei Șaguna din 1856 - 1858 - Noul Testament* de la Alba Iulia a fost utilizat în opera de revizuire și retipărire a acestei *Biblii*.
- *Noul Testament* de la Alba Iulia **s-a bucurat de o autoritate deosebită în scrierile bisericești din secolul al XVII-lea, datorită limbii utilizate**, mult apropiată de cea populară.

7. PSALTIREA DE LA ALBA IULIA:

- la 25 decembrie 1651 s-a terminat de tipărit, tot la Alba Iulia, *Psaltirea*, care **purta și titlul evreiesc, *Sefer Tehelim***.
- la fel ca și *Noul Testament*, ***Psaltirea* avea două „predoslovii” nesemnate, una adresată principelui GHEORGHE RAKOCZY II, iar cealaltă, la sfârșitul cărții, adresată cititorilor.**
- din parcurgerea primei prefețe se poate extrage concluzia că aceasta a fost scrisă de un teolog calvin, probabil de însuși **superintendentul GHEORGHE CSULAI**.
- **fondul și forma de expunere** a acestei prefețe sunt asemănătoare cu cele ale primei prefețe ale *Noului Testament*, a celei puse sub numele lui Simion Ștefan, ceea ce indică faptul că **ambele prefețe au fost scrise de același autor calvin maghiar**.
- a doua prefață oferă o serie de **lămuriri referitoare la noua ediție a *Psaltirii*, arătând faptul că a fost tradusă din evreiește și din grecește.**
- și în *Psaltire* apar **glosări marginale, inclusiv confruntări între textul ebraic și cel grecesc.**
- **s-a făcut împărțirea în capitole și în versete, fiecare capitol având câte un scurt rezumat.**
- în privința surselor folosite, autorii celor două prefețe arătau că **a fost tradus din limbile ebraică și greacă, fapt ce nu este exclus.**
- o comparație cu *Psaltirea Scheiană* și cu *Psaltirea lui Coresi* din 1570 arată faptul că **au fost utilizate și acestea.**

8. TRECEREA LA DOMNUL A MITROPOLITULUI SIMION ȘTEFAN:

- mitropolitul Simeon Ștefan **a trecut la cele veșnice în vara anului 1656, probabil în luna iulie, fiind atestat documentar la data de 22 mai 1656, când îl înțarea ca protopop al Hunedoarei pe preotul Ioan.**

STUDIUL 2

MITROPOLIA TRANSILVANIEI ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVII-LEA. MITROPOLITUL SAVA BRANCOVICI

1. BIOGRAFIA MITROPOLITULUI SAVA BRANCOVICI:

1. 1. ASPECTE INTRODUCTIVE:

- după moartea mitropolitului Simion Ștefan - **este ales în scaunul mitropolitan preotul văduv Simion Brancovici, originar din orașul Ineu, jud. Arad, care va fi călugărit sub numele de Sava.**
- detalii referitoare la viața sa ne parvin din *Cronica sârbească scrisă de către fratele său, Gheorghe Brancovici* (c. 1645 - 1711).

1. 2. FAMILIA BRANCOVICI:

- Sava Brancovici descindea dintr-o **familie sârbească venită**, se presupune, **din părțile Herțegovinei, din localitatea KORENICI**, nume ce figura și în titulatura sa.
- dintre **predecesorii lui Sava Brancovici**, sunt cunoscuți **ierarhii**:
 - **SAVA** - „episcop de Lipova și Ineu” (c. 1606 - c. 1627);
 - **LONGHIN** - (1628 - c. 1643) - fratele tatălui său, hirotonit arhieru pentru credincioșii din părțile Lipovei și Ineului de către patriarhul ecumenic Chiril Lucaris (1628), retras ulterior la mănăstirea Comana din Țara Românească;
- **tatăl lui Sava Brancovici - pe nume Ioan**, în tinerețe a fost soldat; a avut patru fii și două fiice, cel mai mare fiind Simion, viitorul mitropolit.

1. 3. SIMION BRANCOVICI - ASPECTE BIOGRAFICE INTRODUCTIVE:

- Simion Brancovici, viitorul mitropolit Sava, **s-a născut în jurul anului 1620, a înățat carte în casa părintească, iar mai apoi la mănăstirea Comana, unde era retras unchiul său, Longhin.**
- de aici **se va întoarce acasă și se va căsători** - va avea chiar și copii, însă aceștia vor muri de mici.
- din cauza deselor confruntări cu forțele turcești din zonă, nu se va feri de angajări directe în lupta pentru apărarea teritoriului românesc.

1. 4. CONTEXTUL NUMIRII CA PROTOPOP DE INEU:

- dat fiind **trecerea la cele veșnice a protopopului de Ineu, Grigorie Brancovici**, rudă cu Simion, credincioșii **îl vor îndemna pe acesta să își închine viața slujirii lui Dumnezeu, ca preot și protopop.**

- pentru a împlini dorința credincioșilor, Simion **va merge în Țara Românească, la unchiul său Longhin, care îl va ruga pe mitropolitul Ștefan al Ungrovlahiei să îl hirotonească pe nepotul său preot.**
- după hirotonie, Simion **se întoarce în Ineu**, unde află că soția sa murise între timp și că mama sa se călugărise sub numele de Maria.
- Simion Brancovici va îndeplini slujirea de protopop de Ineu timp de mai mulți ani.

2. ACTIVITATEA DESFĂȘURATĂ CA MITROPOLIT AL ARDEALULUI:

2. 1. CONTEXTUL NUMIRII CA MITROPOLIT:

- în anul **1656** - **Sinodul preoților și al mirenilor ortodocși, întrunit la Alba Iulia, îl va alege în scaunul de mitropolit al Ardealului pe preotul protopop Simion Brancovici.**
- acesta **va trece din nou în Țara Românească, unde, după ce va fi călugărit sub numele de Sava, va fi hirotonit arhiereu în catedrala mitropolitană din Târgoviște, în a treia zi după Înălțarea Sfintei Cruci din anul 1656**, de către mitropolitul Ștefan al Ungrovlahiei, episcopul Longhin și ceilalți episcopi ai țării sau străini, aflați în capitala Țării Românești.
- noul mitropolit **va primi o serie de daruri din partea domnitorului Constantin Șerban Basarab și de la mitropolitul Ștefan**, pentru ca mai apoi să se reîntoarcă în Transilvania, unde va fi primit cu deosebită cinste.

2. 2. ATITUDINEA PUTERII LAICE FAȚĂ DE NOUL MITROPOLIT:

- la **28 decembrie 1656** - mitropolitul Sava primește **diploma de recunoaștere din partea principelui Gheorghe Rackoczy II (1648 - 1660)**, prin care:
 - noului mitropolit **i se acorda o jurisdicție foarte întinsă**, cum nu a mai deținut nici unul dintre predecesorii săi: **Transilvania propriu-zisă, Severinul, Țara Zărandului, Bihorul, Maramureșul**, cu excepția Țării Făgărașului și a câtorva biserici;
 - mitropolitul ortodox român **nu era pus sub ascultarea superintendentului calvin;**
 - **nu îi erau impuse cele 15 puncte calvinizante**, ca în cazul lui Simion Ștefan, în 1643;
- această atitudine se poate explica astfel:
 - datorită personalității sale - **provenea dintr-o familie de episcopi și de luptători împotriva turcilor;**

- datorită **legăturilor pe care Gheorghe Rakoczy II le încheiase cu domnii Constantin Șerban al Țării Românești și Gheorghe Ștefan al Moldovei;**
- astfel, deși îndelungată, păstoria mitropolitului Sava Brancovici a fost **tulburată de acțiunea prozelitistă calvină**, patronată de principii Transilvaniei.

2. 3. POLITICA RELIGIOASĂ A PUTERII LAICE CALVINE:

○ ACȚIUNILE SUSANEI LORANTFFY:

- după moartea lui Gheorghe Rakoczy I (1648) - văduva sa, **SUSANA LORANTFFY va face o serie de încercări pentru atragerea românilor, în special a celor din Țara Făgărașului, la calvinism.**
- **acțiunile calvinizante** vor consta în:
 - **numirea, la 2 aprilie 1657, a unor „vizitatori” - inspectori calvini, meniți să inspecteze de două ori pe an toate parohiile românești din Țara Făgărașului, să se intereseze de pregătirea preoților și de modul în care aceștia își desfășoară activitatea;**
 - **semnarea unui decret, la 3 iulie 1657, de către aceiași principesă, prin care se puneau bazele unei școli calvine românești în Făgăraș, alături de școala reformată maghiară, prin care se urmărea calvinizarea viitorilor preoți și învățători din Țara Făgărașului, și, prin ei, a maselor largi de credincioși - deși scopul acestei școli a fost acela de calvinizare și maghiarizare a românilor, ea s-a numărat printre primele școli sistematice românești, dăinuind până către anul 1700;**

○ RIVALITATEA GHEORGHE RAKOCZY II - ACAȚIU BARCSAI:

- în **ianuarie 1657 - GHEORGHE RAKOCZY II va porni o expediție în Polonia, pentru ocuparea tronului acetsei țări, expediție ce se va solda cu un grav eșec, fapt ce va determina Poarta otomană să ceară Dietei (staturilor) transilvane să aleagă un nou principe.**
- Dieta îl **va alege principe pe FRANCIS REDEI, care nu va fi recunoscut de Poarta otomană.**
- la **începutul anului 1658 - este reales Gheorghe Rakoczy, care face apel la trupele austriece, pentru a opune rezistență turcilor, fapt ce provoacă a cumplită expediție otomană de jaf în Transilvania.**
- **turcii îl vor impune ca principe pe AKOS - ACAȚIU BARCSAI (1658 - 1660), fost ban al Lugojului și Caransebeșului.**

- concomitent, o altă dietă, întrunită la Târgu Mureș, va declara că rămâne credincioasă fostului principe, Gheorghe Rakoczy II, fapt ce duce la existența simultană a doi principii în Transilvania.
- în mai 1660 - în lupta de pe Someșul Mic - Gheorghe Rakoczy este înfrânt și rănit grav, murind în luna următoare, la Oradea.
- în ianuarie 1661 - Dieta transilvăneană îl va alege ca principe pe KEMENY JANOS, fostul comandant al trupelor lui Gheorghe Rakoczy II, care va continua politica antiotomană a predecesorului său.
- în iulie 1661 - Acațiu Barcsai va fi prins și ucis din ordinul lui Kemeny.
- în vara anului 1661 - turcii pătrund din nou în Transilvania și îl vor impune ca principe pe Mihail Apaffi (1661 - 1690).

1. 8. PĂSTORIREA MITROPOLITULUI SAVA ÎN CONTEXTUL CONFRUNTĂRILOR POLITICE DINTRE GHEORGHE RAKOCZY II ȘI ACAȚIU BARCSAI:

- în contextul politic amintit - **păstoria mitropolitului Sava a devenit foarte dificilă** - astfel, în cursul expediției turcești din 1658, au fost arse și jefuite catedrala și reședința mitropolitană din Alba Iulia.
 - la 9 ianuarie 1659 - Acațiu Barcsai va emite o nouă diplomă de confirmare a mitropolitului Sava, acordându-i jurisdicție și asupra Țării Făgărașului, pentru consolidarea poziției sale politice prin câștigarea preoțimii ortodoxe.
 - în februarie 1659 - mitropolitul Sava va înfățișa Dietei transilvane, întrunite la Bistrița, situația deplorabilă a clerului ortodox, datorită contribuției fiscale ridicate - astfel, la 15 martie 1659, Barcsai îi va scuti pe preoții ortodocși de toate îndatoririle fiscale pe care le aveau față de vistieria țării.
 - la 20 martie 1659 - printr-un alt decret, aceleași scutiri erau acordate și preoților din Țara Făgărașului.
- în pofida acestor privilegii, mitropolitul Sava era adeptul politicii antiotomane reprezentate de Gheorghe Rakoczy II.
- în acest mod se explică faptul că, în iulie 1659, după ce Barcsai ocupă Alba Iulia, scaunul mitropolitan nu mai era ocupat de Sava, ci de un nou mitropolit, Ghenadie III, despre care se presupune că ar fi rus de origine, din orașul Putivlia, numit din botez Gheorghe, fost preot în Alba Iulia.
- la 15 februarie 1660 - Barcsai emite, la Sibiu, decretul de confirmare a lui Ghenadie III, în cuprinsul căruia amintea o serie de condiții pe care mitropolitul trebuia să le respecte, similare cu cele impuse lui Simion Ștefan în 1643.

- cu toate că era înlăturat din scaun, **Sava continuă să se mențină în drepturile sale și să locuiască în Alba Iulia - ceea ce conduce la concluzia că fiecare principe avea câte un mitropolit: Gheorghe Rakoczy îl avea pe Sava, iar Barcsai, retras acum la Sibiu, pe Ghenadie III.**

2. 4. PĂSTORIREA MITROPOLITULUI SAVA ÎN TIMPUL DOMNIEI LUI MIHAIL APAFFI:

- **alegerea lui Mihail Apaffi ca principe al Transilvaniei, la 14 septembrie 1661**, înseamnă pentru mitropolitul Sava **o nouă luptă pentru menținerea scaunului mitropolitan** - în acest sens, s-a păstrat o scrisoare a protopopilor români, datată 12 martie 1662, prin care noul principe era rugat să îl mențină în scaun pe mitropolitul Sava.

- în această perioadă, **o serie de documente istorice atestă existența unui anume episcop Daniil**, identificat cu călugărul Daniil, traducătorul *Pravilei Mari* de la Târgoviște din 1652, despre care se crede că ar fi fost favoritul lui Apaffi la ocuparea scaunului mitropolitan, despre a activitate nu există informații istorice certe.

- abia la **23 aprilie 1662 - mitropolitul Sava primea diploma de recunoaștere din partea lui Mihail Apaffi**, de data aceasta Țara Făgărașului fiind scoasă de sub păstorie sa.

- din **1662 până în 1680** - Sava Brancovici **păstorește fără întrerupere.**

- la **1 septembrie 1663** - Mihail Apaffi **întărește decretul dat de Barcsai cu privire la scutirea preoților români de dări.**

- mitropolitul Sava **va reface și catedrala mitropolitană**, afectată grav în urma expedițiilor turcești.

- în scurt timp, **mitropolitul Sava va ajunge la neînțelegeri cu principele și cu ceilalți conducători calvini ai Transilvaniei.**

2. 5. CĂLĂTORIA ÎN RUSIA A MITROPOLITULUI SAVA:

- la **începutul anului 1668** - mitropolitul Sava **va pleca din Alba Iulia împreună cu fratele său Gheorghe, doi diaconi și alți câțiva însoțitori, având asupra sa o scrisoare de recomandare din partea lui Apaffi, datată 18 ianuarie 1668.**

- la **mijlocul lunii februarie** - mitropolitul Sava **era la Iași, de unde va trece în Polonia, unde va primi o scrisoare din partea regelui Jan Kazimierz (1648 - 1688), către țarul Alexei Mihailovici.**

- înspre **sfârșitul lunii mai** - mitropolitul transilvănean **ajunge la Moscova**, fiind **primit de țar la 31 mai 1668** - în ziua următoare, depune la biroul ambasadurilor din Moscova o **scrisoare-memoriu**, în care **recomanda unirea tuturor popoarelor crșetine din Răsărit împotriva atacurilor turcești**.

- la **29 iunie 1668** - **slujește alături de patriarhii Paisie al Alexandriei și Macarie al Antiohiei**, prezenți la lucrările Sinodului convocat în **1666 - 1667**, pentru judecarea patriarhului rus Nikon.

- mitropolitul Sava **rămâne în Moscova până în luna august**, când este primit din nou în audiență la țar - **i se conferă un hrisov, prin care i se îngăduia, lui și urmașilor săi, să meargă în Rusia, după ajutoare, din șapte în șapte ani**.

2. 6. POLITICA DE ASUPRIRE ÎNTREPRINSĂ DE PUTEREA LAICĂ DUPĂ ÎNTOARCEREA DIN RUSIA:

- **motivațiile acțiunilor asupra** întreprinse de calvini erau reprezentate prin:

- **călătoria în Rusia i-a întărit mitropolitului statornicia în credința ortodoxă;**

- **mitropolitul urmărise în călătoria sa și interese politice;**

- la **20 februarie 1669** - la îndemnul **superintendentului KOVASZNAV PETER**, **Apafii emite un decret, prin care mitropolitului Sava i se impun noi restricții**, dintre care cele mai importante vizau:

- **subordonarea mitropolitului față de superintendentul calvin;**

- **înființarea de școli românești;**

- **reînființarea tipografiei;**

- **săvârșirea slujbelor numai în limba română;**

- la **14 iunie 1674** - Mihail Apaffi **dispune ca mitropolitul ortodox, protopopii, preoții și toate bisericile românești să fie așezate sub ascultarea noului superintendent calvin, TISZABECZI GASPÁR**, căruia mitropolitul trebuia să îi dea ascultare în toate - prin această acțiune se viza însăși desființarea Bisericii românești.

2. 7. VIZITA MITROPOLITULUI SAVA ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ ȘI ALTE VIZITE CANONICE EFECTUATE:

- în anul **1670** - **mitropolitul Sava întreprinde o călătorie în Țara Românească, unde domnul ANTONIE VODĂ din POPEȘTI (1669 - 1672), printr-un hrisov datat 25 aprilie 1670, îi întărește o danie anuală de 6.000 de aspri**.

- în anii următori, **sunt cunoscute trei vizite canonice întreprinse de mitropolitul Sava:**

- în **1672** - **sfințea mănăstirea Moisei din Maramureș;**

- în **1674** - **sfînțea biserica din Vlădeni, Brașov;**
- în **1675** - **mijlocea împăcarea dintre preoții de la biserica „Sfântul Nicolae” din Șcheii Brașovului;**

2. 8. SINODUL MITROPOLITULUI SAVA:

- în anul **1675** - **mitropolitul Sava convoacă o adunare sau un sinod la Alba Iulia, în care erau chemați epitropii, consilierii și protopopii eparhiei, sinodul adoptând o serie de hotărâri referitoare la întărirea vieții moral-religioase a preoților și credincioșilor români din Transilvania, măsurile vizând:**

- a. Românizarea slujbelor și săvârșirea acestora în toate duminicile și sărbătorile, ca și miercurea și vinerea, iar în timpul posturilor, zilnic;*
- b. Disciplinarea preoților, cu vizite canonice făcute de mitropolit și cu un control mai sever din partea protopopilor;*
- c. Înlăturarea superstițiilor ce vizau, cu precădere, cultul morților;*
- d. Catehizarea credincioșilor maturi și a copiilor;*

- mitropolitul **Sava Brancovici este primul care a dat dispoziții în scris cu privire la săvârșirea slujbelor în românește și la instruirea copiilor în biserică.**

- în **1675** - **Gheorghe Brancovici, fratele mitropolitului Sava este numit reprezentant al lui Mihail Apaffi pe lângă Poarta otomană - prin care mitropolitul va obține o nouă serie de privilegii:**

- la **30 decembrie 1675** - **Mihail Apaffi dă o diplomă prin care dispunea ca întreg clerul ortodox român să nu mai fie luate de sub jurisdicția lui Sava Brancovici;**
- în **1676** - **Mihail Apaffi dă un decret prin care preoții ortodocși erau scutiți de dări;**
- în **1678 și 1679** - **Apaffi dă noi decrete prin care mitropolitului îi sunt recunoscute drepturile și atribuțiile arhieresti;**

- de numele mitropolitului Sava Brancovici se leagă și lucrarea „*Zaonic ce să zice cartea legilor*”, un fel de **statut al Bisericii românești din Transilvania în secolele 16 - 17.**

3. CONDAMNAREA ȘI SFÂRȘITUL MITROPOLITULUI:

3. 1. ULTIMELE ETAPE DIN PĂSTORIREA MITROPOLITULUI SAVA:

- **relația dintre mitropolitul Sava și Mihail Apaffi se înrăutățește după ce TODOR MIHALY ajunge superintendent și după ce este descoperit complotul îndreptat împotriva lui Apaffi și condus de Beldy Pal, la care aderase și Gheorghe Brancovici.**

3. 2. JUDECAREA, CONDAMNAREA ȘI MOARTEA MITROPOLITULUI:

- la **2 iunie 1680** - se constituie un **scaun de judecată la Alba Iulia**, care va pronunța **sentința de destituire a mitropolitului ortodox, sub acuza de viață imorală și neglijență față de mănăstirea din Alba Iulia și față de tipografie.**
- după acest proces, **mitropolitul Sava va fi închis, fiind supus unor chinuri cumplite.**
- într-un final, **va fi eliberat, însă va muri în curând, probabil în luna aprilie 1683.**

4. CANONIZAREA MITROPOLITULUI SAVA BRANCOVICI:

- ținând cont de viața sa curată, **Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în ședința sa din 28 februarie 1950, a hotărât ca mitropolitul Sava Brancovici să fie cinsit ca Sfânt Mărturisitor în Biserica Ortodoxă Română, împreună cu mitropolitul Ilie Iorest.**
- **canonizarea lor solemnă s-a făcut la Alba Iulia, la 21 octombrie 1955, fiind prăznuiți în fiecare an la 24 aprilie.**

STUDIUL 3

MITROPOLITUL PETRU MOVILĂ ȘI SINODUL DE LA IAȘI DIN 1642

1. BIOGRAFIA MITROPOLITULUI PETRU MOVILĂ:

1. 1. FAMILIA MOVILĂ:

- **Petru**, viitorul mitropolit, era **originar din familia Movileștilor**, familie care a oferit numeroși domni în Moldova și în Țara Românească.
- Petru **s-a născut la Suceava, probabil în anul 1596, fiind fiul lui Simion Movilă**, mai târziu domn în Țara Românească și Moldova **și al Marghitei**, călugărită ulterior sub numele de Melania, unul din frații tatălui său fiind Ieremia Movilă, domnul Moldovei între 1595 - 1606, iar altul, mitropolitul Gheorghe.
- Petru **era strănepotul lui Petru Rareș și al lui Ștefan cel Mare**.
- trei dintre frații lui Petru vor deveni domni în Moldova și în Țara Românească, și anume: Mihail, Gavriil și Petru.

1. 2. PRIBEGIA FAMILIEI MOVILĂ DUPĂ MOARTEA LUI SIMION MOVILĂ:

- după moartea lui Simion Movilă, tatăl lui Petru, acesta, **împreună cu mama și cu frații săi, vor pribegi în Țara Românească, după care se vor așeza definitiv în Polonia**.

1. 3. STUDIILE URMATE DE PETRU MOVILĂ. VIAȚA LAICĂ:

- Petru Movilă **își începe studiile în familie, continuându-le fie la Școala „Frăției Ortodoxe” din Lvov (Liov sau Lemberg), fie la Academia Zamoiska din ZEMOSC**, în care va fi inițiat în cultura și știința vremii.
- va lua parte și la **două lupte ale polonilor, repurtate împotriva turcilor, la ȚUȚURA și HOTIN**, după care **își va cumpăra o moșie la RUBIEJOVKA, în apropiere de Kiev**.

1. 4. INTRAREA ÎN CINUL MONAHAL:

- **sub înrâurirea arhimandritului Zaharia Kopîstenski, starețul Lavrei Pecerska și a mitropolitului Iov Borețki al Kievului**, precum și datorită înclinației sale sufletești, Petru Movilă **se va hotărî să se călugărească**.
- în acest scop, **se va pregăti duhovnicește la moșia sa de la Rubiejovka, unde va zidi o biserică** cu hramul „Sfântul Ioan cel Nou de la Suceava”, pentru ca mai apoi să fie **călugărit în Lavra Pecerska din Kiev, după anul 1625**.

1. 5. ALEGEREA CA ARHIMANDRIT-EGUMEN:

- în **toamna anului 1627** este ales **arhimandrit-egumen al mănăstirii, cu ajutorul cancelarului TOMA ZAMOYSKY, alegerea fiind întărită și de regele SIGISMUND III al Poloniei.**

2. SITUAȚIA POLITICĂ, SOCIALĂ, CULTURALĂ ȘI BISERICESCĂ A UCRAINEI ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVII-LEA:

- în anul **1569** - se încheia așa-numita „**Uniune de la Lublin**”, prin care **Polonia se unea cu Lituania, întinsele teritorii de la Marea Baltică până la Marea Neagră, care formau până atunci Marele cnezat al Lituaniei, fiind alipite acum regatului Poloniei.**
- aceste teritorii erau **locuite de bieloruși și ucrainieni ortodocși.**
- era firesc ca **regatul polon catolic să urmărească întărirea catolicismului în această zonă**, mai ales că în Galiția Ortodoxia era destul de puternică.
- credincioșii bieloruși, ucrainieni și ruteni din regatul Poloniei erau grupați în jurul Bisericii.
- totuși, **propaganda catolică-iezuită împotriva Ortodoxiei era în plină desfășurare**, fiind încurajată de regele Sigismund III al Poloniei, fapt ce îi va determina pe numeroși episcopi și preoți ortodocși din aceste părți să îmbrățișeze, prin uneltirile iezuite, unirea cu Roma, în acest sens fiind cunoscută **unirea realizată în cadrul sinodului de la BREST-LITOVSK, din 16 - 20 octombrie 1596, sinod denunțat în anul 1946.**
- la scurt timp după acest sinod, **vor trece la uniație numeroși episcopi, care vor deveni curând dușmani ai Ortodoxiei.**
- astfel, **bisericile ortodoxe încep să fie dărâmate, închise sau vândute celor de alte confesiuni, averile bisericesti erau confiscate, iar credincioșii lipsiți de drepturi și siliți să accepte uniația.**
- cele mai multe biserici din Kiev, inclusiv catedrala Mitropoliei, vor ajunge în mâna iezuiților.
- se vor înființa colegii iezuite în diferite orașe, prin care se urmărea catolicizarea și polonizarea nobilimii lituaniene, bieloruse și ucrainiene, până atunci, în mare parte ortodoxă.
- poporul, însă, va rămâne în credința sa, celebre fiind în acest sens **răscoalele cazacilor zaporejeni pentru apărarea creditei străbune.**

- abia **prin 1620 - 1621** - patriarhul **Teofan al Ierusalimului**, în drum de la Moscova spre eparhia sa, **va restabili ierarhia ortodoxă polonă, hirotonind șase episcopi ortodocși, precum și un nou mitropolit al Kievului, în persoana lui Iov BOREŢKI.**

3. ACTIVITATEA LUI PETRU MOVILĂ CA EGUMEN AL LAVREI PECERSKA:

3. 1. CONTEXTUL ISTORIC AL ALEGERII CA EGUMEN:

- Petru Movilă **va fi ales arhimandrit și egumen al Lavrei Pecerska din Kiev la vârsta de 31 de ani.**

- Lavra Pecerska a rămas în stăpânirea ortodocșilor, în ciuda încercărilor mitropolitului unit Mihail Ragoza, **datorită dârzeniei arhimandritului Nichifor Tur**, a cărei luptă a fost continuată de urmașul său, egumenul Elisei Pletenețki, care a pus bazele unei tipografii, precum și de arhimandritul Zaharia Kopîstenski.

3. 2. ACTIVITATEA PROPRIU-ZISĂ:

- pe baza acestei moșteniri, Petru Movilă **va ridica activitatea bisericească și culturală a mănăstirii Pecerska la un prestigiu necunoscut până atunci**, în timpul celor peste **cinci ani de activitate ca egumen.**

- Petru Movilă **se va ocupa de restaurarea și înfrumusețarea mănăstirii și a peșterilor în care se aflau moaște de Sfinți, cât și de întocmirea vieților acestora, va continua activitatea tipografică, prin reorganizarea tipografiei, pe care o va înzestra cu litere latine.**

- în anul **1631** - **pune bazele unui colegiu, cu sediul întâi în Lavră, iar mai apoi în mănăstirea Bratska, din care se va dezvolta mai apoi celebra Academie duhovnicească din Kiev.**

3. 3. IMPLICAREA LUI PETRU MOVILĂ ÎN ALEGEREA NOULUI REGE AL POLONIEI:

- în anul **1632** - are loc **alegerea noului rege în Polonia** - ocazie cu care **arhimandritul Petru Movilă, ca reprezentant al mitropolitului de Kiev, va coaliza în jurul său membri marcanți din Dietă și va reuși să impună alegerea ca rege a lui WLADISLAV IV (1632 - 1648), în acest mod noul rege fiind silit să recunoască unele din vechile drepturi și libertăți ale ortodocșilor din regatul polon, prin așa-numitele „articole de împăcare” dintre ortodocși și uniți, semnate de Wladislav la 1 noiembrie 1632, cu câteva zile înainte de încoronarea sa.**

- astfel, **au fost recâștigate următoarele drepturi:**

- **libertatea de cult a Ortodoxiei în regatul polon;**

- **recunoașterea legală a Mitropoliei ortodoxe a Kievului, cu episcopiile sufragane;**
- **dreptul pentru Biserica Ortodoxă de a deține biserici, tipografii și spitale;**
- **menținerea frățiilor ortodoxe și dreptul de a înființa altele noi;**
- **restituirea tuturor bisericilor din Kiev, răpite de uniți;**
- **dreptul, pentru credincioșii ortodocși, de a primi orice demnități în stat;**

4. ACTIVITATEA LUI PETRU MOVILĂ CA MITROPOLIT AL KIEVULUI:

4. 1. CONTEXTUL ISTORIC AL ALEGERII CA MITROPOLIT:

- **la 2 martie 1631 - trece la cele veșnice mitropolitul Iov Borețki al Kievului, în locul său fiind ales episcopul Isaia Kopinski de Przemyśl, care nu va fi recunoscut de către autoritățile de stat polone și nici de ierarhii hirotoniți de Teofan al Ierusalimului.**
- **astfel va fi ales ca mitropolit Petru Movilă, alegerea sa ca mitropolit fiind întărită de către regele Wladislav IV și recunoscută de patriarhul ecumenic Chiril Lucaris.**
- **la 28 aprilie 1633 - Petru Movilă este hirotonit arhiereu de către un sobor de ierarhi condus de episcopul Ieremia Tissarovsji, în catedrala „Adormirii Maicii Domnului” (Uspenia) din Lvov, noul mitropolit făcându-și intrarea în Kiev abia la începutul lunii iulie 1633.**

4. 2. ACTIVITATEA PROPRIU-ZISĂ:

○ ACTIVITATEA DE RESTAURARE A LĂCAȘELOR DE CULT:

- **mitropolitul Petru Movilă va lua măsuri pentru restaurarea catedralei mitropolitane Sfânta Sofia, lucrări ce au durat circa 10 ani, precum și a mănăstirilor dependente de ea, restituite de uniți ortodocșilor;**
- **totodată, va fi reînnoită și biserica principală a mănăstirii Pecerska, cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”;**
- **va fi restaurată din temelie biserica „SPASA”, ctitorită, conform tradiției, de către marele cneaz Vladimir;**
- **a fost dezgropată din ruine biserica DESIATINAIA, ctitoria aceluiasi cneaz;**

○ ACTIVITATEA SOCIAL - MISIONARĂ:

- **mitropolitul Petru Movilă se va îngriji de ridicarea unor spitale și azile și de înființarea unor noi frății ortodoxe.**

○ ACTIVITATEA PASTORALĂ:

- pentru întărirea disciplinei și a vieții religios-morale a clerului, mitropolitul Petru **a instituit vicari, unul pentru Ucraina și unul pentru Bielorusia-Lituania, precum și protopopi, cu misiunea de a-i cerceta și îndruma pe preoți.**
- în fiecare an, **mitropolitul convoca sinoade ale protopopilor și ale preoților**, pentru a lua diferite măsuri referitoare la bunul mers al problemelor bisericești.
- mitropolitul **a organizat un „consistoriu” format din călugări învățați**, pentru cercetarea și judecarea abaterilor clerului.
- totodată, **a luat măsuri împotriva recăsătoririi preoților, pentru întărirea disciplinei monahale, pentru oprirea femeilor creștine de a le sluji evreilor.**

○ ACTIVITATEA CULTURALĂ:

A. COLEGIUL DIN KIEV:

- mitropolitul Petru Movilă **a purtat o grijă continuă școlii sale din Kiev**, care avea o programă de studii identică cu cea a școlilor superioare din Occident, un personal didactic temeinic pregătit și o bibliotecă bogată.
- **rectorii și profesorii, numiți de mitropolit, erau recrutați dintre monahii cărturari**, membrii ai Frățiilor Ortodoxe, sau dintre tinerii trimiși la studii de Petru Movilă.
- programa de studiu era foarte bogată, punându-se **accentul pe disciplinele umaniste.**
- Colegiul „movilean” din Kiev reprezintă **cel mai vechi așezământ de învățământ superior la slavii ortodocși, în secolul XVIII devenind Academie.**
- după modelul acestei școli au fost organizate:
 - în **1640 - Școala superioară de la mănăstirea Trei Ierarhi din Iași, de către domnitorul Vasile Lupu;**
 - **Școala de la mănăstirea Sfântul Andrei din Moscova** - întemeiată de către un sfetnic al țarului Alexei Mihailovici, devenită Academie slavo-greco-latină;

B. ȘCOLILE ORTODOXE DIN VINIȚA ȘI LUȚK:

- totodată, mitropolitul Petru Movilă s-a îngrijit și de **buna funcționare a celorlalte școli ortodoxe din cuprinsul eparhiei sale, cum au fost cele de la VINIȚA ȘI LUȚK.**

○ ACTIVITATEA TIPOGRAFICĂ:

- activitatea tipografică desfășurată în timpul păstoririi mitropolitului Petru Movilă **este impresionantă.**

- astfel, pe lângă tipografia din Lavra Pecerska, mitropolitul Petru **a pus sub controlul său direct și tipografiile din Lvov și VILNIUS.**
- în acest sens, **se cunosc aproximativ 50 de tipărituri îngrijite de Petru Movilă**, unele lucrate chiar de el însuși.
- mitropolitul Petru Movilă **a tipărit trei tipuri de cărți:**
 - CĂRȚI DE SLUJBĂ, dintre care amintim:
 - *Liturghierul, Evangheliarul, Apostolul, Psaltirea, Octoihul, Triodul, Triodul înflorat, Penticostarul, Antologhionul;*
 - *Evloghionul sau Molitvelnicul (Trebnicul):*
 - reprezintă **cea mai importantă carte de slujbă tipărită de Petru Movilă, cu peste 1500 de pagini și 126 de slujbe, tipărit în anul 1646, în Lavra Pecerska**, având menirea de a restabili versiunea originală a slujbelor ortodoxe;
 - pe lângă slujbele propriu-zise ale Molitfelnicului, Petru Movilă **a adăugat și o parte originală, conținând explicarea sensurilor liturgice și dogmatice ale slujbelor respective;**
 - CĂRȚI DE ÎNVĂȚĂTURĂ SAU DE ZIDIRE SUFLETEASCĂ, dintre care amintim:
 - *Cuvintele parenetice ale diaconului Agapet* - sec. VI;
 - *Așezămintele ascetice ale lui Dorotei* - sec. VI;
 - *Omiliile Sfântului Macarie Egipteanul* - 1632;
 - *Patericul Sfinților care au strălucit în Pecerska* - 1634;
 - *Istoria lui Varlaam și Ioasaf* - 1637;
 - *Minunile peșterilor Kievului* - 1638;
 - *Evanghelia învățătoare sau Cazania:*
 - **tradusă din grecește și tipărită la Kiev, în anul 1637;**
 - *Nomocanonul* - **1629:**
 - reprezintă o **lucrare canonică-juridică;**
 - CĂRȚI DE APĂRARE A ORTODOXIEI:
 - *Lithos sau Piatra din praștia adevărului al sfintei Biserici ortodoxe ucrainiene:*
 - **tipărită în Kiev, în anul 1644** - reprezintă **principala sa lucrare polemică, ca răspuns la învinuirile aduse Bisericii Ortodoxe și slujitorilor ei de către Casian Sakovici, trecut la uniți, apoi la catolici;**
 - lucrarea **a apărut în limba polonă.**

- lucrarea combătea și învățătura despre *filioque* și *primatul papal*, fiind o **adevărată apologie a Bisericii Ortodoxe din Ucraina și Bielorusia**.
- la alcătuirea acestei lucrări au lucrat mai mulți teologi kieveeni, sub directa îndrumare a mitropolitului;

5. MĂRTURISIREA ORTODOXĂ A MITROPOLITULUI PETRU MOVILĂ:

5. 1. ASPECTE INTRODUCTIVE:

○ **MĂRTURISIREA ORTODOXĂ sau PRAVOSLAVNICA MĂRTURISIRE:**

- **nevoia unei cărți de învățătură pentru întreaga Ortodoxie, în contextul prozelitismului protestant și catolic-uniat era mai mult decât evidentă.**
 - nu trebuie omis faptul că **nu cu mult timp înainte apăruse o mărturisire de credință calvinizată, la Geneva, pusă sub numele patriarhului ecumenic Chiril Lucaris.**
 - întrucât Chiril Lucaris nu a dezmințit calitatea de autor care i se atribuia, **un sinod întrunit la Constantinopol, în anul 1638**, sub președenția lui Chiril Contaris, **a condamnat atât opera, cât și persoana lui Chiril Lucaris**, motive suficiente pentru a-l determina pe mitropolitul Petru Movilă să alcătuiască o nouă carte de doctrină și de morală creștină.

5. 2. SINODUL DE LA KIEV DIN SEPTEMBRIE 1640:

- în **septembrie 1640**, mitropolitul **Petru Movilă a convocat un sinod la Kiev**, la care au luat parte **o serie de delegați ai episcopilor, ai frățiilor și mănăstirilor ortodoxe, în scopul cercetării unei mărturisiri de credință întocmite de mitropolit în limba latină, cu titlul: *Expositio fidei Ecclesiae Russiae Minoris*.**
- **lucrările sinodului s-au desfășurat între 8 - 18 septembrie 1640, sub conducerea mitropolitului, în catedrala Sfânta Sofia din Kiev.**
- **mărturisirea era împărțită după cele trei virtuți teologice, cuprinzând 261 de întrebări și tot atâtea răspunsuri.**
- **membrii sinodului au cercetat mărturisirea punct cu punct, însă nu au fost de acord cu două puncte din cuprinsul ei, fapt pentru care au hotărât să ceară părerea patriarhului ecumenic din Constantinopol.**
- în cele din urmă, **s-a ajuns la ideea convocării unui alt sinod**, cu participarea delegaților mai multor Biserici Ortodoxe.

5. 3. SINODUL DE LA IAȘI DIN 1642:

○ **LOCUL DE DESFĂȘURARE A SINODULUI:**

- proiectatul sinod nu se putea întruni la Constantinopol, unde stăpâneau turcii, și nici la Kiev, aflat sub stăpânirea polonilor catolici - fapt pentru **care a fost ales orașul Iași, din Moldova, unde domnea Vasile Lupu.**

○ DELEGAȚII PATRIARHIEI ECUMENICE:

- patriarhul ecumenic **Partenie I și-a dat acordul ca sinodul să se țină la Iași, fapt pentru care a trimis doi delegați:**

- PORFIRIE, fostul mitropolit al Niceei;
- ieromonahul MELETIE SYRIGOS (Sirigul), cel mai învățat teolog grec al secolului 17, originar din Creta;

○ DELEGAȚII MITROPOLITULUI PETRU MOVILĂ:

- **mitropolitul Petru Movilă a trimis trei delegați din Kiev:**

- ISAIA KOZLOVSKI - egumenul mănăstirii Sfântul Nicolae, primul rector al Colegiului movilean;
- IOSIF GORBAŢKI - rectorul Colegiului și egumenul mănăstirii Bogoiavlenska;
- IGNATIA STARUȘICI - fost rector, predicator al catedralei Sfânta Sofia;

○ REPREZENTANȚII BISERICII DIN MOLDOVA:

- **Biserica din Moldova a avut ca reprezentanți pe:**

- **mitropolitul VARLAAM** și episcopii sufragani lui:

- EVLOGHIE al Romanului;
- ANASTASIE al Rădăuților;
- GHEORGHE al Hușilor;

- **ieromonahul SOFRONIE POCIAŢKI**, egumenul mănăstirii Sfinții Trei Ierarhi.

- **președintele sinodului** era, conform tradiției bizantine, **domnitorul Vasile Lupu.**

- **din Țara Românească nu a participat nici un reprezentant**, din cauza relațiilor neprietenești dintre Matei Basarab și Vasile Lupu.

- **acest sinod are o importanță aparte, întrucât acum, pentru prima oară, s-au întâlnit într-un sinod, reprezentanții celor trei mari ramuri ale Ortodoxiei: greacă, slavă și română.**

○ DESFĂȘURAREA LUCRĂRILOR PROPRIU-ZISE ALE SINODULUI:

- **lucrările Sinodului de la Iași s-au deschis în ziua de 15 septembrie 1642, în trapeza mănăstirii Sfinții Trei Ierarhi în Iași și au durat până la 27 octombrie 1642, deci 43 de zile.**

- **știri despre desfășurarea sinodului avem din:**

- **însemnările lui Meletie Sirigul;**

- o scrisoare în limba italiană a medicului danez (sau olandez) **SCOCARDI (SKOVGAARD)**, aflat la curtea lui Vasile Lupu;
- lucrările s-au desfășurat în limba latină, dar și în slavonă.
- la începutul lucrărilor sinodului, **Meletie Sirigul** a insistat ca Sinodul să ia în discuție și hotărârea de anatematizare în 18 puncte a *Mărturisirii* puse sub numele lui Chiril Lucaris, decizie luată în cadrul sinodului patriarhal din Constantinopol, în mai 1642.
- membrii ucrainieni și moldoveni ai sinodului **nu au fost de acord cu propunerea lui Meletie**, considerând că respectiva *Mărturisire* nu este opera lui Chiril, ci a fost pusă doar sub numele său.
- în continuare, **s-a trecut la cercetarea tuturor celor 261 de întrebări și răspunsuri din lucrarea alcătuită de Petru Movilă**.
- pe măsura discutării lucrării, **Meletie Sirigul o traducea din latinește în greaca vorbită**.
- **discuții mai aprinse s-au stârnit numai asupra celor două puncte cu care nu au fost de acord nici membrii sinodului de la Kiev, din septembrie 1640**.
- astfel, Petru Movilă scrisese că:
 - **pe lângă rai și iad mai există un loc curățitor, purgatoriul;**
 - **prefacerea darurilor la Sfânta Liturghie în Trupul și Sângele Domnului are loc la cuvintele „Luați, mâncați...” și „Beți dintru acesta toți...”**.
- influența catolică fiind evidentă, **cei prezenți, și mai ales Meletie Sirigul, au apărat vechile adevăruri ortodoxe, arătând că nu există purgatoriu și că prefacerea darurilor are loc în momentul epiclezei**.
- lucrările sinodului se vor încheia la 27 octombrie, iar la 30 octombrie, *Mărturisirea*, îndreptată și tradusă în limba greacă, a fost trimisă Sinodului patriarhal din Constantinopol.
- la 20 decembrie 1642, delegații greci tipăreau la Iași o scrisoare de mulțumire, în grecește, adresată domnului moldovean, pe lângă care mai era tipărită și hotărârea de anatematizare a *Mărturisirii* pseudo-lucariene, luată de Sinodul patriarhal și care nu a fost acceptată la Iași.

○ RECEPTAREA ȘI SEMNIFICAȚIA TEOLOGICĂ A MĂRTURISIRII ORTODOXE:

- în **martie 1643** - **Sinodul patriarhal din Constantinopol**, prezidat de **patriarhul ecumenic Partenie I**, a aprobat ca **traducerea greacă a lucrării lui Petru Movilă să devină *Mărturisirea Ortodoxă a Bisericii sobornicești și apostolești a Răsăritului*, hotărâre ce va fi semnată, în anii următori, și de către ceilalți patriarhi răsăriteni: Ioanichie al Alexandriei, Macarie al Antiohiei și Paisie al Ierusalimului, în acest mod lucrarea mitropolitului de origine română primind aprobarea întregii Ortodoxii și devenind, după *Simbolul de credință* și *Dogmatica Sfântului Ioan Damaschin*, a **treia mărturisire de credință a Bisericii Ortodoxe**.**

○ **EDIȚIILE TIPĂRITE ALE MĂRTURISIRII ORTODOXE ȘI CIRCULAȚIA ACESTORA:**

- *Mărturisirea Ortodoxă* a mitropolitului Petru Movilă a cunoscut **mai multe ediții tipărite:**

1. **Versiunea latină din 1643, tipărită la AMSTERDAM**, sub titlul *Confessio fidei orthodoxae*;
 2. **Ediția latină de la LEIPZIG din 1659**, sub titlul *Confessio orthodoxae catholicae et apostolicae Ecclesiae orientalis*;
 3. **Două versiuni prescurtate ale Mărturisirii, în polonă și slavo-ucrainiană**, tipărite la KIEV, în **1645**;
 4. **Prima ediție în limba greacă a fost tipărită la Amsterdam**, în **anul 1667**, prefața fiind semnată de patriarhul Nectarie al Ierusalimului;
- **în privința circulației traducerilor acestei Mărturisiri Ortodoxe**, amintim:
- **15 ediții grecești** (a **treia ediție a fost tipărită la Snagov**, în **anul 1699**, de către tipograful Antim Ivireanu);
 - **traduceri slavo-ruse**;
 - **traduceri și editări în rusă, olandeză, maghiară și bulgară**;
 - **în limba română - Mărturisirea este tipărită pentru prima oară la Buzău, în 1691**, prin osteneala logofătului Radu Greceanu, reprezentând prima tipărire a acestei lucrări într-o limbă națională;

6. LEGĂTURILE LUI PETRU MOVILĂ CU ȚĂRILE ROMÂNE:

- mitropolitul Petru Movilă **a păstrat legături neîntrerupte cu țările românești**.
- astfel, **în 1631, pe când Petru Movilă era egumen al Lavrei Pecerska, unul din frații săi, Moise, a ajuns domn al Moldovei, cu acest prilej arhimandritul Petru închinându-i o carte bisericească tipărită atunci la Kiev, *Triodul ales (înflorat)*.**
- prefața lucrării cuprindea și **o serie de sfaturi către fratele său**, în care îi arăta cum trebuie să se poarte un domn creștin.

- în lucrarea *Lithos*, vorbea despre datini și obiceiuri specifice din **Moldova**, precum și despre zidirea catedralei mitropolitane în **Alba Iulia de către Mihai Viteazul**.
- *Penticostarul*, editat în limba slavonă la **Lvov**, în **1642**, cu binecuvântarea lui Petru Movilă, era dedicat domnilor români **Matei Basarab și Vasile Lupu**.
- mitropolitul kievean va sprijini cu multă dărnicie activitatea cultural-tipografică din Țara Românească și Moldova, tipografiile lui **Matei Basarab de la Câmpulung (1635), Govora (1637) și Dealu-Târgoviște (1644)** sau a lui **Vasile Lupu de la Iași (1640 - 1641)**, fiind dăruite sau cumpărate de **Petru Movilă**, tot el trimițând și meșterii tipografi experimentați, dintre care cel mai renumit era **Timotei Verbițki**.
- în anul **1640**, domnitorul **Vasile Lupu** va înființa un **Colegiu la Iași, după modelul kievean**, mitropolitul Petru trimițându-i în acest sens patru profesori, în frunte cu ieromonahul **Sofronie Pociățki**, care va deveni profesor și rector al Colegiului ieșean și egumen al mănăstirii Sfinții Trei Ierarhi.
- la începutul anului **1645**, mitropolitul **Petru Movilă** va vizita **Moldova** cu prilejul căsătoriei fiicei lui **Vasile Lupu, Maria**, cu nobilul lituanian **calvin Ianusy Radziwill**, căsătorie pe care însuși mitropolitul o mijlocise, ocazie cu care va rosti un cuvânt de o deosebită profunzime teologică.
- pe frontispiciul multora din tipăriturile mitropolitului **Petru Movilă** se găsea stema **Movileștilor** sau a celor două țări române în care domniseră membrii ai familiei sale, el însuși recunoscând adesea originea sa și sorgintea nobiliară.

7. TRECEREA LA CELE VEȘNICE. MOȘTENIREA SPIRITUALĂ:

- mitropolitul **Petru Movilă** va trece la cele veșnice în ziua de **22 decembrie 1646 / 1 ianuarie 1647**, după **13 ani de păstorire**, fiind îngropat în biserica cea mare a mănăstirii **Pecerska**, lăsând întreaga sa avere Colegiului din Kiev, catedralei Sfânta Sofia și mănăstirii **Pecerska**.